БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдар үдезилеттингеи.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. ОКТЯБРЬ 15 СУББОТА № 243 (4727)

Өртээ 20 коп.

СОВЕТ-КУБА НАЙЫРАЛ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Кубаның радиозунга дамчыдары-биле 1960 чылдың октябрь 11-де

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Эргим өннуктер, Кубаның хостуг болгаш хамаарышпас Республиказының хамаатылары!

Америк дипте силерден ындыг-ла ырак эвес Американың Каттышкан Штаттарынга турбушаан, куба улуска, оон революстуг чазаанга, Кубаның шылгарангай революсчузу премьер-министр Фидель Кастрога байыр чедирери мөңгө онза өөрүнчүг-дүр.

Каш-ла хонуктуң мурнунда бистер Фидель Кастро-биле база Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязында Куба Республиканың өске-даа төлөөлери-биле ужурашкан бис. Фидель Кастро-биле ужуражышкынналарның үезинде бистер хөй чүүлдерниң дугайын чугаалажып ап шыдаан болгаш улустар аразында харылзааларының кол айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң база Кубаның бодалдары чаңгыс аай дүгжүп турарын илереткен бис.

Совет Эвилели биле Куба болза улустар аразында дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлырын, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужүрерин делегейниң шыңгыы контролю-биле чедип алыр дээш ораладажып турар. Куба төлөөлү колониалисчи кулданыгны бүрүн болгаш туюлунга чедир сөкседыр дээш, оран делегейде чурттаа турар бүгү-ле кижилерге хосталга дээш боттарының үнүн улузунуң өмүнээзинден кедүргенинге Совет Эвилели өөрүп турар.

Бистер Ассамблеяга Фидель Кастронуң үнүн — Кубаның үнүн дыңнаан бис. Бис аңаа адыш часкап турган болгаш ам-даа часкап турар бис.

Бүгү улустарга хосталганың ыдыктыг принциви, ылангыя боочепсекти холга туткаш, боттарының хамаарышпас чоруун камгалап алган кижилерге, боттарының чурттарынга ол хосталга тиилээн турзун дээш эвээш эвес каражага таварышкан кижилерге онза эргим болгаш билдингир болуп турар.

Силерниң чуртунар хостуг болгаш хамаарышпас турзун дээш, Кубаның байлактары кубачыларның холунга турзун дээш, Кубаның эрелери куба улустуң холунга турзун дээш Кубаның улузу кайы хире аар болгаш кызымаккай тулчуп турганын чугаалаш чоор мен, бодунар билир силер.

Бис ону онзазы-биле билип, аңаа сагыш сеткиливисти каттыштырып турар бис, үүге дээрге, Совет Эвилели социалистиг хостуг күрүне болурунуң мурнунда демиселдің улуг оруун боду эрткен. Бистиң Адачуртувус делегейниң өндүр чаагай болгаш эң күштүг күрүнези болган турарының мурнунда совет улустуң оруунга бергелер эвээш эвес турган.

Дайзыннар бисти узуткап чок кылыр дээш каш катап каргаваан дээрил, бистиң өлүрүвүстү каш катап баш удур чугаалаваан дээрил, олар походтарже каш катап белеткенип, блокадаларны организаставаан дээрил. Ынчалзажок Төрөөн чуртунуң камгалалынга бичиилериндэн эгелээш улугларынга чедир турупкан улусту тиилеп болбас дээрзин силер боттарыңар билир болгай силер.

Империалистиг монополияларның дарлалындан Кубаның хосталганынга совет кижилер өөрүп турар. Политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорук дээш, улустуң чаагай байдалының көдүрлүүшкүүн дээш силериң демиселиңерни бис деткип келген, деткип турар болгаш деткиир-даа бис. Бис ону бодувуста акша хөй, ону чарыгдаар чер чок тур дээш кылып турар база кылыр деп турар эвес-ле болгай бис. Совет Эвилели — улуг болгаш байлактыг күрүне болуп турары-ла шын, ынчалзажок бистиң боттарывыстың хууда хереглелдеривис, хууда амыдыралчы чугула айтырыгларывыс база бар.

Совет эрге-чагырганың дөртен үш чылдарының дургузунда бистиң Төрөөн чуртувус кайгамчык быжыккан, бодунуң үлетпүрүнүң бүдүрүлге күчүлерин он-он катап көвүдеткен, үлетпүр бүдүрүлгениң хемчээлиниң талазы-биле Каттышкан Штаттардан аңгыда бүгү капиталистиг чурттарны ашкан болгаш ам Американың Каттышкан Штаттарынга тайбың улуг кыйгырыгны салган. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң амыдыралга боттандырып турары чеди чыл планы Американың Каттышкан Штаттарының бүдүрүлгезиниң деңнелинге шуут чоокшулаш келир арганы биске берип турар, а 1970 чылда-ла ийиги чергениң эвес, а үүгле күш болгаш күүүнүн талазы-биле эвес, харын база чонцун кижи санынга онзаштыр продукцияны бүдүрер талазы-биле делегейниң бирги күрүнези болу берген турар бис.

Силериң хамаарышпас күрүнеңерниң хөгжүлдезинге болгаш чечектелишкининге чаа-чаа улуг чедишкиннерни силериң чедип алырынар дээш Кубаның улузун совет улус деткип турар болгаш деткиирдаа апаар.

Куба улусту коргудуп болбас, чүге дээрге, чер делегейниң тайбынга ынакшылдыг бүгү улустарының деткимчезин ол ап турар болгай.

Силериң төрөөн чуртунарны чаартырының улуг херээнге чедишкиннерни, туруштуг болгаш эрес-мадырлыг чорукту силерге совет улус күзеп турар.

Бодунуң оруунда эвээш эвес бергелерни ажып эртер ужур тиилээн улуска таваржыр апаар. Ажыл-агыйны, экономиканы организастаар херек. Кижилер үүгле политиктиг тиилелгени болгаш демократтыг турузулганы негеп турар эвес, кижилериң материалдыг негелделери улам-на долузу-биле хандыртынган турарын олар негеп турар. Ол бодунуң эолчээнде улуг болгаш кызымаккай күш-ажылды, организастыг дужулганы, белеткеттинген кадрларны негеп турар. Тиилээн улустарга дуржулгалыг кадрлар кеззеде чедишпес болур, чүге дээрге, мөлчүкчүлер чүгле боттарының аңгызының дугайын бодап, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның ажылчы чоннарын олар каранты бүдүүлүг байдалга тудуп турарлар. Ол бергелерни херекке албайн барып болбас.

Дайзыннар революцияны буза тепсир дээш бүгү-ле арга-чепсектерни ажыглап турарлар. Олар улус чонну, баштыңчыларны, республиканы нүүлдеп, хоралакчы ажылчорудулганы кылып турарлар. Америк империалистер үрегдевчи отрядтарны организастап, оларны силерже чорудуп, билдинмес деп адаттынган самолёттар-биле боо-чепсекти оларга октап берип турар дээрзин солуннардан билген мен. А ол кымның самолёттарыл дээрзин бистиң билип турарывыс ышкаш, силер база билип турар болбайн аан. Силер ол билдинмес самолёттарны дужур адып бадыгыланыларда олар билдингир самолёттар болу берип турган болгай. Бистиң чуртувустуң кырынга билдинмес самолёттар база-ла ужудуп турган; оларны бис аңдара адып бадыргылапкан бис. Ынчангаш олар база-ла кончуг билдингир самолёттар апарган — олар америк империализмниң самолёттары болгулаан.

Ынчалзажок бир эвес, куба улус найыралчы, силер сырый каттышкан, бир эвес силер бодунарның революстуг чазаанарга шынчы, организастыг болур болзунарза, бодунарның алыс сорулганарны чедип алыр болгаш тиилеп үнер силер.

Совет Эвилелиниң улустары силериң таланарда дээрзин силерге бүзүредип турбас мен, эргим өннуктер. Үүгле бөгүн эвес, харын база бодунарның хамаарышпас чоруунар дээш силериң демиселинерниң бүгү дургузунда силер-биле кады болур бис. Ол дугайын силерге бүзүредип турганының эргежок чугулазы чок боор деп бодап тур мен. Ону силер боттарынар кончуг эки билир болгай силер.

Моортан, Нью-Йорктан силерге, коргуш чок кижи болгаш мадыр Фидель Кастрога баштаткан силериң чазаанарга изиг байырымны чедирип тур мен.

Силерге шынчы сеткил-биле мынчаар чугаалаарын күзеп тур мен:

Совет-куба найырал делгерезин!

Куба делгерезин!

Кубаның улузу делгерезин!

Силериң чөптүг херээнериңе бүрүн тиилелгези делгерезин!

Нью-Йорк. Индияның премьер-министри Дж. Неру эллээн каш чурттарның төлөөлериниң баштыңнарының алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан. Аңаа совет төлөөлериниң баштыны, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев база чораан.
Чуруқта: Н. С. Хрущев болгаш Дж. Неру.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында айтырыгны пленарлыг хуралга чугаалажып көөрүнүң эргежок чугулазының дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязынга 1960 чылдың октябрь 12-де

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫ

Дээрги дарга!

Дээрги делегаттар!

Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүннери күрүнелериниң хүлээп алырының дугайында айтырыгны Кол Ассамблеяның XV сессиязының хүн айтырыынга киирерин Совет Эвилелиниң чазаа сүмелээн. Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралдарынга ол айтырыгның чугаалажып көрдүнген турары эргежок чугула деп санап турар бис.

Эрткен үениң артынчызы болуп чыдып калган бужар-бак колониалдыг корум-чурумнардан кижи төрелгетенни хостаары улустар аразының айтырыының аажок чугулазы болуру кандыг-даа кижиге билдингир болур ужурлуг. Он-он улустар болгаш чурттар ам бужар-бак колониалдыг мөлчүгделди ап октаан. Колониалдыг дарлалдың адаандан бүгү-ле улустарны долузу-биле болгаш туюлунга чедир хостаарының үези келген. Ол айтырыг ам онза чидиг болгаш дүрген шиитпирлээр ужурлуг айтырыг апарган.

Гананың президентизи Нкрума, Индияның премьер-министри Неру, Каттышкан Араб Республиканың президентизи Насер, Индонезия Республиканың президентизи Сукарно, Кубаның премьер-министри Кастро, Гвинея Республиканың президентизи Секу Туре, Сауд Аравиязының төлөөлериниң баштыңы Шукейри болгаш оон-даа өске дыка хөй делегаттар амгы Ассамблеяга кылган боттарының чугааларынга ол дугайын айытканнар.

Бир эвес эң-не дүрген хемчегларни албас болза, колониализм ам-даа дыка улуг качыгдалдарны болгаш өлүм-чидимнерни таварыштырар, ам-даа эвээш эвес миллион-миллион амы-тынга чедер, чепсектиг чөрүлдээлерни болгаш дайынны болдуруп, чер бөмбүрзээниң үүгле чамдык девискээрлеринге эвес, харын-даа бүгү делегейге тайбынга болгаш айыыл чок чоруккa кыжаныгны кылып болур аргалыг.

Хосталганың, деңгериниң, акыдүмалышкы чоруктуң дугайын барыын чүкте эвээш эвес чугаалап турар. Ол дугайын колонияларлыг күрүнелерде база-ла чугаалап турар. Ол хамаан чок ук күрүнелериниң чагырыкчы бөлүктери колониалдыг система болза депшилгелиг деп шыңгыызы-биле бүзүредирин ораладажып, ол кулданыкчы системаны «хожудангай улустарга дуза чедирери», «ол улустарны дээди депшилгеге хаара тудары» деп адап-даа турарлар. Колонизаторларга дарлаткан улустарга ол «дээди депшилге» херек кырында чогум үүл дээрзин Азияда, Африкада болгаш Латин Америкада он-он болгаш үүс-үүс миллион кижилер эки билир.

Ындыг «депшилгениң» түннелинде дыка хөй колонияларда, чижээ, Конгода, чурттакчы чон барык ийи катап эвээжээн. Австралияга үндезин чурттакчыларны канчаар узуткап кааны бүгүдеге билдиитир. Маңаа чүве чугаалаан дээрги Мензис ол дугайын утпас ужурлуг турган. Американың Каттышкан Штаттарынга база-ла шак ындыг чорук болган, маңаа ук черниң чурттакчылары индейлерни узуткап чок кылган, а артыын калганнарын тускай кызыгаарлыг черлерже киир сүрүпкен.

Американың негрлери кулданыышкынны узуткаанының адак соонда кээп хосталганы алган-даа болза, олар ам-даа сөөк-азы ылгаар чорукка таваржып, оларның турза чогуур эргелери туюлунга чедир кызыгаарлаттынып турар. Американың дыка хөй штаттарында негрлериң уруглары ак кештиглер-биле кады школаларга өөренир арга чоктар. Негрлерни ак кештиглер чурттап турар гостиницаларже киирбес, театрларже, ресторанларже киирбейн турар. Колонияларлыг империалистиг күрүнелерниң мактатынып турары «депшилгениң» өзулуг арны ол-дур! Депшилге деп үүве силерге бо-дур! Ону улустарның күзелдеринге удур күш-биле сыгап турган. Колонизаторлар шериглерни, үгер-бооларны, пулеметтарны чорудуптар, а ол шериглериң изи-биле крестиг миссионерлер чеде бээрлер.

Колония улустарга хамаарыштыр Англияның кылып турар буянныг чүүлдерин дээрги Макмиллан мырыңай чоокта чаа бистиң мурнувуска чуруп көргүскен болгай. Ынчалзадаа колонияларда херек кырында байдалдың дугайын англи парлалганың дыңнаткан чүүлдери бо-дур. Кения, Родезия болгаш өске-даа колониялар хайныгып-ла турар! Колонизаторлар Родезияже немелде күштер чорудар ужурга таварышкан. Кандыг дузаламчыл ол? Хлеб, эмнер, эмчилер, башкылар бе? Чок, ол болза шериглер, пулеметтар, снарядтар, октар-дыр. Хөй-ле октардан чорудуп көрүңер!—деп буянныг чүүлдер кылып турар колонизаторлар негеп турарлар.

Ийет, бистиң үевисте колониалдыг үптээшкиниң өзулуг арнын чүдүүшкүннер-биле чажырып-даа шыдавас. Колонизаторларның «депшилгени» чаңчыктырар дээш ораладажып турар улустары болза шак ындыг «чаңчыктырыышкын» оларның акы-дүмаларының амы-тынынга чедер деп чүвени билир. Колонизаторларның көжегезин шиитпирлии-биле ора соп октаар болгаш күлдавдырткан чурттарга аарыгларны, хоозуралды, аш-чутту болгаш өлүм-чидимни апарган кижилериң өзулут арыннарын көзүлдүр чанагаштаар херек. «Дузаламчы чидиреринiң» дугайында, «депшилгеге хаара тударының» дугайында болгаш колония улустар бот баш миннирингe ам-даа четпээн дээрзиниң дугайында хоозун-меге сөстер-биле колонизаторларның моон соңгаар чажыртынарын болдурбас.

Бо бүгү—кул садыглакчыларының болгаш кул әдилекчилериниң дембәрәәшкиниг чулчуруушкунудур. Чок, депшилгени бээрин олар күзевейин турарлар, олар болза колония улустарның чиик өртектиг күш-ажылын моон мурнундагызы ышкаш ажыглаар болгаш ол чурттарның байлактарын моон соңгаардаа мөлчүп-төтчеглээр, мөлчүткен улустарның күжү-биле бажын ажыр байыыр болгаш шартайты семиирир дээш чүткүп турар.

Бүгү-ле улустар боттарының чурттарын боттары башкарып шыдаар, оларга үүгле ындыг арганы бээр херек.

Бир эвес Каттышкан Нациялар Организациязы колониалдыг корум-чурумну узуткаарынче угланган саналдарны хүлээп албас болза, колония чурттарның улустарынга боочепсекти холга алырындан өске арга турбас апар. Бир эвес оларга хамаарышпас догуннаарының, боттарының күзелин өзугаар политиктиг болгаш социал-тургузугну шилип алырының, боттарының-на черинин кырынга боттарының амыдыралын оларның күзелин өзугаар тургузарының эргезин оларга бербес болза, олар ындыг эргени демисел-биле чаалап алыр. Мен ынча деп чугаалаан-даа мен, ынчангаш база катап чугаалаайн: Совет улус болза колониалдыг мөлчүгделден хосталыы дээш, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарның талазында!

Конгода байдалдың дугайында, конго улустуң хамаарышпас чорук дээш демиселинге Каттышкан Нациялар Организациязының дузалаар хүлээлгезиниң дугайын маңаа дыка хөй катап чугаалап турган. А херек кырында амдыгаа чедир чүү болганы? Кажан КНО-дан Конгонуң хереэнге киржи бээрге, чингине секретарь дээрги Хаммаршельд колонизаторларның эрге-ажыктарынга таарыштыр бүгү-ле чүүлдерни үүлгеткен. Ол бодунуң үүлгедиишкиннери-биле дүрүм өзугаар чазактың болза чогуур ажылын сандарадыр организастаан, ону аргыжар, харылзажыр арга чок болдурган. Империалистиг колонизаторлар Мобутуну дилеп тургаш тыпкаш, ону болгаш конго улустуң өскерликчи-сыскынды идегеттерин акшахөренги-биле хандырып, аңаа даянып алгаш, колониалдыг үптээшкинни уламчылаар дээш шеригни хээлилеп туруп бергеннер. Ынчалзадаа конго улус демиселин соксаттпаан. Конгонуң дээрги Лумумбага баштаткан чазаа бүгү улустуң тура-соруунга, дүрүм өзугаар соңгутурган парламентиниң тура-соруунга даянып алгаш, бодунуң чуртунун хамаарышпас чоруун болгаш девискээриниң бүдүн болурун камгалап алыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Конго улустуң тура-соруун барымдаалаар деп үүве чогумна ол-дур.

Олар кадайларны, чаш уругларны, кырганнарны камгалаар дээш Конгога дедир чеде бергениниң дугайында бельги колонизаторларның мегезин амыдырал сойгалап бурууддаткан. Херек кырында оларга кымдаа кыжаммайын турган. Конгонуң хамаарышпас чоруун чарлаанының түннелинде тургустунган чаа парламент болгаш чаа чазак боттары чуртту башкарар болгаш оон байлактарын улустуң эрге-ажыктарынга ажыглаарын күзеп, үүгле номиналдыг эвес, харын-даа боттуг хамаарышпас чорукту күзей бергенин көрүп кааш, колонизаторлар дедир чеде бергеннер.

Бо талазы-биле эвээш эвес өөредиглиг чижектерни төөгү биске берип турар. Россияга ындыг үе база турган. Ынчан крепостной эрге бүгү дазылындан божанайны бээрге, тараачыннар көөр хөөн чогу помещик-крепостной мөлчүгделге удур тура халчып эгелээн болгай. Ынчан өлүүн билиглиг помещиктер мынча дей бергеннер: крепостнойларны үстүнден куду хостаар херек, оон башка олар боттары хосталганы чедип алыр дээш адаандан эгелей бээр. Ындыг чорукту кандыг-бир хевир-биле колониялар лыг чурттар ам база ажыглап турар-дыр. Бир эвес колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарының дүрүм өзугаар негелделерин хандырбас болза, ол улустар хосталганы күш-биле чедип алыр. Ол долузу-биле шынныг чорук болур. Олар боттарынга эрге өзугаар хамааржып турар чүүлдерни ап алырлар.

Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралынга колониалдыг системаны узуткаарының дугайында айтырыгны чазактар баштыңнарының киржилгези-биле чугаалажып көөрүнге удурланып турар кижилер дээрге боттарының политиказының доскудун болгаш боттарының сорулгаларының үндезин чогун көргүзүп турарлар. Дарлаткан улустарның хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш улуг шимчээшкинин доктаадып шыдаптарынга колонизаторлар хейле идеген турарлар. Ирип-чыдаан колониалдыг корум-чурумну узуткаарын делегей чөкка дарлап, силериң чурттарында дириг-ле чүүлдерни шуптузун өлүр базып келген. Амгы үеде, кажан силериң чурттарынарга дээрбедээшкиниң, күчүлелдің болгаш өлүрүкчү чоруктуң политиказын уламчылаар арга чок апаарга, олар силерге боттарын чаагай сеткилдиглер кылдыр көргүзүп турарлар-дыр. Олар ам чаагай сеткилдиг христианнар кылдыр көргүзүп, боттары безин мөлчүгделди болгаш колониализмни буруу деп көөрүнден ойталавас чыгыы апарганнар. Колониалдыг системага боттарының киржилгези-биле олар силериң чурттарынарны хамаарышпас чорукка болгаш бот баш миннирингe белеткээриниң үүгле таарымчалыг байдалдарын тургузуп турган бис деп олар чугаалап турар апарганнар.

Ынчалза-даа ол дээрге боттарын үптекчилер деп билир үптекчилериниң хоозун мегечи чоруу-дур. Олар болза үүс-үүс чылдарның дургузунда боостаалап келгени улустарының угаан-медерелинден боттарының арааттанзыг чоруун арылдырарын ам күзеп турар. Оон ужурундан олар силериң чаныңарда эәренейнип, хүлээп алыышкыннарны кылып, таарымчалыг чугааларны чулчуруп турарлар.

Мени шын билип көрүңер. Бисте дыка улуг дужулга-даа бар, ынчангаш мөлчүкчүлер — империалистерниң, колонизаторларның кажар арганарын болгаш аажы-чаңнарын дыка эки билир бис.

Бо бүгү чүүлдерни боттарының талазынче силерни киир тырттып алыр дээш, чоокта чаа колония турган чурттарның төлөөлекчилери силер бо хүн колонизаторларның боттарының чөленгиижи болу берзиннер, колониалдыг системаны хевээр арттырып камгалаарының демиселинге оларга дузалазын дээш кылып турар, а политиктиг хамаарышпас чоруун чедип алган чурттарга олар ук чурттарның экономика талазыбиле хожудангайын ажыглап алгаш, улустарны үптээрин колонизаторларның уламчылаарынга таарымчалыг ындыг байдалдарны тургузарынче үүткүп турар.

Африка дипте силериң ақы-дүмаларынарның салым-хуузу силерден дыка хөй хамааржырын билип алынар. Колонизаторлар чогум-на силериң ходдарынар-биле бужарбак херээн үүлгедир — бүгү-ле колония улустарны хостаарының дугайында Декларацияны хүлээп алырын болдурбас деп турар-дыр. Силериң-не ходдарынар-биле колония улустарның моннарында хендирлерни дыңзыды тыттарын, ол улустарны боой тударын олар ораладжып турар.

Тура-соруктуунарны көргүзериниче, силер үүгле боттарынарның эргежыктарынарны, үүгле боттарынарның улустарынарның болгаш боттарынарның күрүнелериниңерниң эргежыктарын камгалап билир эвес, харын-даа хамаарышпас чорукту алгаш, силер колониалдыг кулданыышкында качыгдап турарларның дугайын база билир чоруунарны көргүзеринче Совет чазак оон ужурундан силерни кыйгырып турар.

Колонизаторларның кара хөлеге дег күштериниңден бистиң чурттарывыс канчаа коргарыг? Шынныг чорук бистиң талавыста! Күштүң чайыышкыны бистиң талавыста. Колониалдыг мөлчүгделге удур демисежип турар чурттарны силер бир эвес идепкейлиг деткиир болзунарза, бистер хөй кезии апаар бис. Эрсдидим болгаш тура-соруктуг чорукту көргүзер херек, колонизаторлар канчаар-даа чажыртынар болза, оларга удур үнну дыңзыдар херек. Бо залда олурар кижи бүрүзүнүң арынчүүрү улустуң хыналдазының адаанда. Эрте азы орай-даа бол, улус санажырын негеп: оон төлөөлекчизи Каттышкан Нациялар Организациязынга канчаар бадылаанын деп айтыра бээр. Колониалдыг кулданыышкынны доп-дораан, долузу-биле соксадыры дээш, бүгү-ле улустарның хосталгазы дээш турушкан бе, азы чайгылыш турган бе?! деп айтырар.

Колониализмге удур демиселге күзениишкиннерни каттыштырарынче кыйгырып тур бис. Улустарның тура соруун өзугаар колониалдыг система мөңгези-биле узуткаттынган болгаш бүгү улустар хамаарышпас чорукту алган, бүгү улустар хосталган турзун!

Колониализмни узуткаар чорук улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чымчадырынга аажок улуг ужур-дузалыг болур ийик. Индонезияга, Индий-Кыдатка, Алжирге дайыннар, Египетке удур агрессия, Ливанга болгаш Иорданияга даштыкы интервенция, Сирияга болгаш Иракка удур сүлчээлежиишкиннер дээн ышкаш ындыг чепсектиг чөрүлдээлер болгаш дайыннар болза чогум-на колонизатор-империалистерниң хосталгалыг шимчээшкиннерни боой тудуп, Азияның, Африканың, Латин Американың чурттарының национал хөгжүлдезинге шаптыктаар дээн күзелинден үнүп кээп турган. А Конго Республикага удур чоокта чаа болган интервенция улустар аразының байдалын шыңгыырадырынга чедиргеш, тайбың хереэн Африкага, харын-даа бүгү черлерге кыжаныышкын адаанга тургускан.

Бистер моон ужурундан колониалдыг системаны долузу-биле узуткаарының айтырыы — дыка хөй хемчээлдин-биле тайбынны болгаш улустар аразының айыыл чок чоруун камгалаарының айтырыы деп чугаалап турар бис.

КНО-нуң эң калбак төлөөлелгелиг органынга —Кол Ассамблеяның пленумунга бо айтырыгны чугаалажыры-биле Совет Эвилелиниң төлөөлери киирген. Чазактар баштыңнарының киржилгези-биле ону чугаалажып көөрүн үүгле аңаа болгаш эң бедик деңнелге эрттириниң эргежок чугулазы долузу-биле билдингир.

КНО-нуң кежигүннери күрүнелериниң чазактарының баштыңнарының болгаш даштыкы херектер министрлериниң киржилгези-биле шуут-ла пленарлыг хуралдарга, колониалдыг системаны узуткаарының айтырыгларын чугаалажып көөр чорук болза, санал-онал солчуушкунунга эң-не бедик ат-алдарлыг хевирни бээр, ону Каттышкан Нациялар Организациязының хемчээлинге чедишкиниг шиитпирлээринге эң-не таарымчалыг байдалды хандырар.

Кичээнгей салганыңар дээш четтирдим.

(Совет төлөөлериниң баштыңының чугаазы улуг кичээнгей-биле дыңнаттынган болгаш адыш часкаашкыны-биле уткуттурган).

ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫ

Ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң әәлчеглиг сессиязынга «Областа социалистиг хоойлу-дүрүмнүң болгаш хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн камгалаарының байдалының база ону улам быжыглаарының дугайында» область прокуроры эш **Даваанын** илеткелин дыннап чугаалашкан.

СЭКП-ниң XX болгаш XXI съездилериниң айтыышкыннарын база партия болгаш чазактың ооң сөөлүндеги шиитпирлерин күүсетпишаан, бистиң областа социалистиг хоойлу-дүрүмнү хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн улам-на быжыглаар талазы-биле әлән ажылдарны чорутканын илеткелчи чугаалаан. 1959—1960 чылдарда ол айтырыгларны чер-чер Советтериниң сессияларынга, хөй-ниити организацияларының, а ол ышкаш суд, прокуратура болгаш шагдааның органнарынга каш удаа чугаалажып, чогуур хемчегларни ап келген.

Бисте 200 санныг эш-хуузунуң судтары бар болуп турар. Олар чөн ортузунга әлән ажылдарны чорудуп, хоойлуну таныштырып, хөй-ниитиге ажыктыг үүлдерни кылганнар. Областа 3000 хире мурнакчы ажылчыннарны, албан-хаакчыларны, колхозчуларны, өреникчилерни хаара тудуп турар 199 эки-тураның улусчу дружиналары бар. Олар суд, прокуратура болгаш шагдаа органнарының ажылын чиигедиринге шынчы дузалакчылар болуп келгеннер.

Ынчалза-даа социалистиг хоойлу-дүрүмнү ниитиниң корум-чүрүмүн камгалаарының талазы-биле ажылдарда чамдык четпестернин барын илеткелчи чугаалаан. Областа 10 көдээ Советтер сессиялар чыылдырарының хуусааларын үскен, оларга Каа-Хем районнуң Бүрен-Аксы, Шынаа, Суг-Хөл районнуң Бора-Тайга, Суг-Аксы, Таңдының Чедер, Балгазын көдээ Советтери болгаш өскелер-даа хамааржыр. Советтериң сессияларын чыылдырарда, депутаттарның үштүн ийи-зинден әвәәш әвези киржир ужурлуг турда, ону чамдык черлерде үреп турар чоруктар бар. Чижээ, Таңды райкүүскому бо чылдың апрельде болгаш октябрьда болгулаан райсоветтиң сессияларынга 40 депутаттардан үүгле 26 кижи олуржуп турда айтырыгларны чугаалажып, Конституцияның принциптерин хажыдып турган. Ындыг фактылар өскедаа көдээ Советтериң ажыл-чорудулгазында илереп турар. Ындыг тоомча чок, әренгей чорук-биле канчап-даа эптежип болбас. Ооң-биле кады чамдык таварылгаларда шиитпирлерни, дужаалдарны болгаш айтыышкыннарны үндүрерде дүрүмге чагыртпас, ону хажыдар, далаш кадында тодаргай сорулга чок доктаалдар хүлээп алыр Советтер бисте ам-даа бар. Оларның ажылын өй-шаанда хынавас, арга-сүмени бербезинден ажылга эжижишкиннер болбайн турар. Чамдык Советтер дүрүм-хоойлуга таарышпас шиитпирлерни хүлээп ап турар. Эрзин райкүүскомнуң даргазы эш Аракчаа интернаттың кижизидикчизи Макарованы ажылдан үндүрер дугайында айтыышкынны берип турган, а кажан район прокурору ол айтыышкынны шын эвес деп удурланырга, эш Аракчаа райкүүскомнуң хуралынга прокурорнуң удурланыышкынын чугаалажып көөрүнден ойталаан. Райкүүскомнуң талазындан ындыг таварылгалар чаңгыс эвес удаа тургулаан.

Социалистиг хоойлунуң чүрүмнарын быжыглаарынга болгаш хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн эжижидеринге ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң чанында доктаамал комиссиялары улуг рольду ойнаар ужурлуг. Кызыл хоорай Совединиң удуртулгазы-биле ажылдап турар доктаамал комиссия эки-тураның улусчу ажылының хыналдазын чорудуп, хыналдаларның түннелдерин будүрүлге, албан черлеринге баргаш аңаа чугаалажып, үндүрген шиитпирлериниң өй-шаанда күүселдезин чедип алыр дээш хоорküүскомнуң хуралдарынга айтырыгларны тургузуп турар. Ынчалза-даа, ылангыя Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш өскедаа район Советтеринде доктаамал комиссияларның ажылы кудуку деңнелде туруп турар. Комиссияларның ажылын удуртурында чамдык әренгейлээшкин ук комиссияның кежигүннериниң харыысалгазын кудуладырынга чедирип болур. Чөөн-Хемчик райсовединиң депутаты Ковенский мынчага чедир ында доктаамал комиссиязының даргазы хүлээлгезин билбес болган. Райкүүскомнуң удуртукчулары (даргазы эш Ондар) комиссияның ажылынга хүн бүрүнүң дузазын чедирер дуржук ол комиссияны чаңгыс-даа катап чыып көрбээн. Бо дээрге социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаарынга хөй-ниитиниң киржилгезин үнелеп көрбейн турарының херечизи-дир Район Советтериниң үндүрген шиитпирлерин боттандырарынга болгаш ниитиниң корум-чүрүмүн сагыырынга административтиг комиссиялар чугула черни әәлээр ужурлуг турда, бисте хөй-хөй райкүүскомнар оларның ажылын четпес удуртуп келген. Ол комиссияларның хүн бүрүдеги организакчы ажылы кижизидилгениң чугула айтырыгларынга дүүшкен турарын чедип алыры — райкүүскомнарның практиктиг ажылынга деткимчени көргүзери чугаажок дээрзи билдингир.

Суд, прокуратура, шагдаа органкарының болгаш чер-черде Советтериниң ажылында бир четпес үүл болза, совет хоойлу-дүрүмнүң кезээ—хамаатыларның әргелерин камгалаарының айтырыынче кошкак кичээнгей салып турары болур. Маңаа ажылчы чоннарның хомудалдарын база билдириишкиннерин тодаргайлап көөрүнүң айтырыын ап көрээл. Бо айтырыгны 1958 чылдың октябрьда болган область Совединиң сессиязынга чугаалажып көрген, шиитпирни хүлээп алган. Ынчалза-жок чамдык райкүүскомнар, көдээ Советтер, удуртукчу эштер ол ажылды база катап кошкаткан. Чаа-Хөл райкүүскому ажылчы чоннарның талазындан кирген 137 хомудалдарның иштинден 53 хомудалдарга кандыг-даа харыыны бербейн соңгаарлаткан. Чамдык райкүүскомнарда кандыг-бир айтырыг тургузуп, негелде кылып келген кижилерге тодаргай харыыны берип, болдунар чогууру-биле дуза көргүзериниң орнунга, оларны тооп көрбес чоруктарны четпес деп санаар херек. Ажылчы чоннарның негелделерин, хомудалдарын үр чыттырбайн, аргалыг-ла болза, дүрген харыылап бээр талазы-биле Кызыл горжилуправление озал-шүшпеңе ажылдап турар. Үүгле сентябрьда безин хыналда үеэ-инде әәлериниге харыылап бердинмээн чүс ажыг хомудалдар бар болуп илереән. А горжилуправлениениң әргелекчизи эш Носов улуска каржы, оларны дүрген-не «хүлээп» алыры-биле кызыгаарлаттынып турган.

Колхоз тургузуунун хоойлузун сагыырының айтырыын чер-черниң Советтери холга ап, колхозтарның удуртукчуларынга практиктиг дузаны чедирер ужурлуг. Ындыг турда көдээ ажыл-агый артелинин Уставын шын сагывас чоруктар Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем, Эрзин районнарының чамдык удуртур ажылдакчыларында, колхозтар даргаларында бар бооп турар.

Кем-буруулуг херек үүлгедир болгаш хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн үрээринге удур хөй-ниитиниң ролюн күштелдирер дугайында СЭКП-ниң XXI съездиниң шиитпирлерин болгаш ТК-ның ооң сөөлүндеги айтыышкынын чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал-оналдар әгелээн.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири, депутат **М. Кодур-оол** бодунуң саналынга Ак-Довуракта чурттап, ажылдап турар ажылчыннарның, ылаңгыя аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылының кошкак тургустунганын онзалап демдеглээн. Мооң мурнунда аңаа тургустунган эки-тураның улусчу дружиналарының ат-сураа ам читкен. Эш-хуунуң судтары чок, кандыг-бир чүрүм үрээн таварылга хөй-ниитиниң талазындан хемчег алдынмайн аңаа әртип турар. Арагалаар, ажылынга харыысалга чок чоруктар-биле тудуг әргелелиниң удуртукчулары эптежип турар. Чыл планында көрдүнген янзы-бүрү тудуг материалдарын шын әвес чарыгдаар таварылгалар бар. Ам бисте цемент, кадаг, бажың крышалаарынга болгаш шала кылырынга херектиг материалдар чедишпестээн. Ону көре-тура, кандыг-даа хемчег албайн турарындан ажылды дургедиринге шаптыктар таваржып турар.

Улусчу дружиналарның ажылының дуржулгазын нептередир, оларны өөредир айтырыгны области калбаа-биле ажыглаар дугайын облküүскомнуң иштики херектер әргелелиниң начальниги **Н. Голубев** чугаалаан. Чер-черлерде тургустунган улусчу дружиналар тодаргай план чок ажылдап, чыглып алгаш кандыг-бир чугула айтырыгны чугаалашпайн турарлар, ооң хараазы-биле арагалаар, оналашкан ажылынга өө-харыысалга чок чоруктар, ниитиниң өөрүзүн самчыгдаарлар чогуур үеэзинде илереттинмейн турар. Ылангыя Бай-Тайга, Сүт-Хөл, Барыын-Хемчик районнарда прокуратура, суд, шагдаа органнарының бо талазы-биле кошкак ажылын эш Голубев чидии-биле шүүмчүлээн.

— Эш-хуузунуң судтарының ажылын эжижидип турар бүдүрүлгелер, албан организация черлери бисте көвүдеп турар—деп, Кызыл хоорküүскомнуң даргазы, депутат **С. Красный** саналдап әгелээн. № 1 АТК-да, пассажирлер АТК-зында, сентелге заводунда болгаш өске-даа черлерде эш-хуузунуң судтары хөй-ниитиниң чүрүмүн камгалаарының айтырыгларын боттарының хуралдарынга чугаалажып, чогуур хемчегларни ап турарлар.

Ынчалза-даа хоорайның бүдүрүлгелеринде, албан организация черлеринде ындыг судтар ажылын ийиги чергенин айтырыы кылдыр соңгаарладып турар фактыларны ол чугаалаан. Улусчу дружинаның хоорай штабы сөөлүү үеде ажылын суларатка. 80 санныг дружиналарның хөй кезиниң херек кырында кылышкан тодаргай ажылы көзүлбес. Оларның чамдыызы үүгле шоодуглуг хана солун үндүрери-биле, дежурныйлар томуйлаары-биле кызыгаарлаттынып турар. Хөй-ниитиниң кандыг-даа ажыктыг ажылынга киришпес, ооң оспаксыраар, бодунуң хууда өөрүзүн, ажык-олчазын көвүдириинге күзелдиг кижилер хоорайда көвүдеп турда, истелге органнарының талазындан олар-биле шыңгыы демисешпейн келгенин депутат Красный шүүмчүлээн. Туйбу заводунга ажылдап турган Василий Сулимов дээрзи арагага хандыкшып, багай ажылдап тургаш, ол-ла бүдүрүлгеде эш-хуузунуң судунга хөрөөн көрдүрүп турган, ынчалза-даа ол ооң кандыг-даа түннел кылбайн, сөөлүнде кээп ажыл кылбас болук кижилер әвилеп алган арагалап чоруп турар. Бо ышкаштарны хоорайдан хөйү санап болур. Олар-биле шыңгыы демиселди чорударын эш Красный саналының төөрүзүнде чугаалаан.

Барыын-Хемчик райкүүскомнуң шагдаа салбырының начальниги **Сугдур** районда оорлаар, арагалаар, кемниг херек үүлгедир чоруктарны бар болуп турарын чугаалаза-даа, оларны үүгле хөй-ниити организацияларының кырынче чуүй каап каап, районнуң шагдаа ажылдакчыларының четпестерин ыыттавайн барганы сессияның киржикчилериниң талазындан деткимчени албайн барган. Районда тургустунган эки-тураның улусчу дружиналарының болгаш эш-хуузунуң судтарының ажылынга шагдаа килдизиниң канчаар дузалажып турганы, оларның ажылының хыналдазын чорутканы билдинмес болган. Өске районнарга бодаарга Барыын-Хемчикте хөй-ниитиниң чүрүмүнга дүүшпес хажыышкыннар хөй болуп турарын маңаа демдеглээр херек. Маңаа шагдаа килдизи районнуң истелге органнары-биле кады соңгаарлаттынмас чугула хемчеглерни алыр ужурлуг.

Өвүр районда 6 эш-хуузунуң судтары, 5 улусчу дружиналар ажылдап турар. Олар район төвүнге ийи, колхозтарга алды удаа семинарларны эрттирген, аңаа районнуң мурнунда тургустунган планныг онаалгаларны күүседиринге ажылчы чоннарның киржилгезинин дугайында, арагалаашкынга удур хемчеглерни күштелдиринин дугайында айтырыгларны чугаалажып турган. Социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырының темазынга лекциялар, беседалар әлән каш удаа болгулаан. Чаа-Суур, Торгалыг суурларда тургустунган улусчу дружиналарның командирлери Бүрбү, Шарай-оол олар кызымаккай ажылдап турар. Ынчалза-даа колхозчу аныяктар ортузунга кижизидилге ажылының деңнелин хөй-ниити организациялары, истелге органнары ам-даа четпес чорудуп турарының фактылары бар. Районнуң өске колхозтарынга бодаарга «Кызыл тукта» чамдык аныяк кижилериниң талазындан ниитиниң ажыл-херөөнге киришпестер бар. СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң херөөженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң әргелекчизи, депутат **П. Саин** бодунуң саналынга бо үстүнде үүлдерге доктааган.

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң даргазы **П. Середкин** ниитилелге ажыктыг ажыл кылырындан ойталап, ол-бо суурлар кезип, бодунуң хуу кармаанын долдурарын орадлажып чоруур ырбакчыларга, кончаачыларга удур чидиг шүүмчүлелди кылбышаан, даргалап турар колхозунда бо ажылды канчаар организастаар деп турарының дугайында солун саналды сессияга чугаалаан. Ажылчы чоннарның калбак киржилгези-биле «Кым ажыл кылбазыл—ол чем чивес» деп темага хөй-ниитиниң конференциязын колхозка эрттирер деп белеткенин әгелээн. Ындыг конференцияның кижизидилгелиг ужур-дузазын ол онзалап демдеглээн.

Индирде—Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң Мөгөн-Бүренден келген депутат **С. Оюн** Социалистиг өг-бүлени быжыг, найыралдыг, бот-боттарын эки билчир болдурар херекке ие херөөженнерниң идепкейлиг киржилгезинин айтырыынче кичээнгейни угландырарының чугулазын ол айыткан. Бодунуң оглу-кызын келир үенин төлептиг кадрлары кылдыр кижизиринге иелерге хөй-ниитиниң организациялары, улусчу дружиналар дузалажыр ужурлуг.

Кызыл хоорайның транспорт организацияларының, МВД-ниң удуртур ажылдакчыларының болгаш автоинспекцияның талазындан чолаачылар ортузунга ажылды хыналда чок чорудуп турарын, олче кичээнгейни кошкатканын облküүскомнуң даргазының бирги оралакчызы эш **А. Козленко** тодаргай чижектерге чугаалаан.

№ 1, 2 АТК-ларның чамдык чолаачылары «Межегей» совхозтан болгаш өске-даа колхоз, совхозтардан Кызылче тараа сөөрткенде, орук ара ону төчегленп, оорлап, улуска садып турган, оларның аразында арагага алзы кааптарлар база-ла бар. Бир әвес ол чолаачыларның ажылдап турары коллективтерде хөй-ниитиниң организациялары ажылга харыысалгалыг чорукту оларга даандырып, ооң хыналдазын кылып турган болза, байдал ооң өске болуп болур турган. А истелге органнары борта олутпай чоруун база-ла көргүзүп турары шын әвес.

Үүлгеткен кемниг херекти эчизинге чедир истеп-хынап, ооң бурууулгаларын илередип тыварының оперативтиг хемчеглерин алыры истелге болгаш суд органнарының чугула сорулгазы болур дээрзин эш Козленко саналынга чугулалап айыткам.

* * *

Область Совединиң чедиги сессиязынга санал берип чүве чугаалаан өске-даа депутаттар болгаш сессияның киржикчилери областа социалистиг хоойлу-дүрүмнүң болгаш хөй-ниитиниң, корум-чүрүмүн камгалаарының хемчеглерин моон соңгаар улам-на күштелдирер, бо ажылдарга хөй-ниитиниң, истелге болгаш суд органнарының бир-демниг күжениишкинин эжижидериниң дугайын чугаалааннар. Сессияның чугаалашкан айтырыының талазы-биле шиитпир хүлээп алдынган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал-оналдар әгелээн.

Сессияның киржикчилери залда. Солагай талазындан оң талазынче—дружиначылар Монгуш Кодур-оол (Ак-Довурак), Тумат Санчы (Улуг-Хем) болгаш Чолдак-оол Ак-оол (Ховуу-Аксы) олар ажылының дуржулгазын чугаалажып турлар.

Ниитиниң чугула херээ

Кызыл хоорайның партия активиниң чоокта чаа болган хуралынга кем-буруулуг херектер үүлгедир, ниитиниң корум-чүрүмүн үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП хоорküүскомунуң секретары эш Байыр-оол кылган.

Хамаатыларның болгаш ниитиниң өөрүү-хөрөнгизин оорлаар, хулиганнаар болгаш корум-чүрүм үрээр чоруктар сөөлгү үеде әлән кызырылган. Ол болза партия, совет болгаш суд, прокуратура база шагдаа органнарының, бүгү хөй-ниитиниң талазындан кижизидилге ажылын чоннуң ортузунга калбартканын херечилеп турар.

Бо талазы-биле пассажирлер АТК-зының, № 1, 2 чүк АТК-ларының коллективтеринде база чамдык өске-даа бүдүрүлге, албан черлеринде партия әге организациялары кем-бурууу үүлгедирлерге, төлеп чок чоруктарга удур демиселди, ону болдурбазынга баш бурунгаар хемчеглерни багай әвес организастап келгенин хурал демдеглээн. Ол организацияларда болгаш хоорайның өскедаа чамдык коллективтеринде эки-тураның улусчу дружиналары, эш-хуузунуң судтары бо талазы-биле база улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Көдээ ажыл-агый транспорт АТК-зының коллективинде эш-хуузунуң суду (даргазы эш Голубцов) бо чылын 21, пассажирлер АТК-зының коллективинде эш-хуузунуң суду (даргазы эш Шахматов) 16 херектерни көрген. Ооң иштинде оорлаар, хулиганнаар, ниитиниң чүрүмүн үрээр, база өске-даа үүлгедиглер турган. Ону шиитпирлеп турган эш-хуузунуң суд хуралдарынга хамаарышкан коллективтериниң кежигүннери идепкейлиг киржип турган.

Бо чижектер хоорайда эш-хуузунуң судтары шуптузу эки ажылдап турар дээни ол әвес. Чамдык коллективтерде ол талазы-биле ажыл дыка багай тургустунганын илеткелчи болгаш хуралга санал берген эштер шын илереткен. Чижээ, «Тыва тудуг» тудуг-монтаж әргелелиниң, Элегес шахта әргелелиниң болгаш өске-даа чамдык коллективтериниң эш-хуузунуң судтары кандыг-даа ажыл чорутпаан.

Кызыл хоорайда 800 ажыг дружиначылардыг 44 эки-тураның улусчу дружиналары ажылдап турар. Оларның иштинден даг экспедициязының АТК-зында, сентелге заводунда, механизация училищезинде улус дружиналарының багай әвес ажылын актив хуралы демдеглээн.

Мөөн-биле кады чамдык дружиналарның кончуг багай ажылдап турарын санал берген эштер шыңгыы шүүмчүлээн. Чижээ, бо чылдың үүгле 9 айларында безин «Коммунтудуг» сентелге-тудуг әргелелинден 78 кижи, облпотребсоюзтун АТК-зындан 39 кижи ниитиниң корум-чүрүмүн үреп, шагдаа черинге хемчег алзып турунда, ол коллективтерде дружиналар тодаргай ажыл кылбаан.

Ниитиниң болгаш хамаатыларның өөрүү-хөрөнгизин оорлаар, хулиганнаар, чүрүм үрээр, өске-даа кемниг херектер үүлгедир чоруктарның чедир илереттинип үзүткаттынмайн турарының бир кол чылдагааны хоорайда суд, прокуратура болгаш шагдаа органнарының ам-даа кошкак ажылдап турарында дээрзин хурал демдеглээн. Ол ышкаш спирт-водкаларны ларектарга, киоскаларга болгаш ниитиниң чемненилге черлеринге садарын хоругдаар дугайында облküүскомнуң шиитпирин Кызылдың горпозу, ооң садыг, чемненилге черлериниң ажылдакчылары күүсетпейн келгенин хурал буруу шаап көрген.

Ажылчын, албан-хаакчыларның кызырган шактыг ажыл хүнүнче шилчээнинге холбаштыр ылаңгыя клубтарның, кино театрларның болгаш хоорайда өске-даа культура албан черлериниң ажылын боттуг удуртуун партия, профөвилел организацияларындан, СЭКП хоорküүмүнүн пропаганда болгаш агитация килдизинден хурал шыңгыы негээн.

Хурал чугаалашкан айтырыгның талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан доктаалды хүлээп алган.

Э. МААДЫР.

КОЛХОЗ ДАРГАНЫ

Дондук Доспан Чулдумович—Өвүр районнуң «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң дуржулгалыг, уран-шевер дарганы. Ол дарганнаар ажылга 8 чыл дургузунда ажылдап келген. Көдээ ажыл-агый машиналарының болгаш өске-даа херекселлериниң янзы-бүрү сентелгелерин дарган Дондук торулбайн кылып турар.

Колхоз баштаар черге ажыл-ишке чаңчыккан дарганның күш-ажылын үнелеп көрүп, 1959—1960 чылдарда Чедер курортунга ону ийи удаа халас дыштандырган.

Чурукта: дарган Дондуктун көдээ ажыл-агый машиналарының сентелгезинде ажылдап турары.

Сөзү болгаш фотозу **Т.Чымбалантыны.**

Тудуг ажылын экижидер

Бай-Тайга районнуң Тээли суурунда коммунал хандырылга болгаш тудуг конторазы ында тудуг ажылдарын кончуг өөрүм темпилер-биле чорутпаан. Чижээ, суурда чаа аптека бажыңының тудуу әгелээнден бээр ам 3 чыл ажып турар, ол тудугну ажыглалга киирер хуусаазы шагда-ла әрткен болза-даа, ооң доостуру ам-даа ырак болуп турар. Ол ышкаш өкпе аарыгларының эмнелгезинин бажынын 1958 чылда кылып әгелээн, ол бажынның тудуу ам орту-даа кирбээн. План өзугаар бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг чуртталга бажыннарындан октябрь 1-те чедир чаңгыс-даа бажың ажыглалга кирбээн.

Суурда, хөй-ниити, албан, организация болгаш чуртталга бажыннарының септелгези кончуг багай чоруттуп турар. Чижээ, суурда чунар бажыңның, ажылчылар бажыңының болгаш парихмахерскаяның капитал септелгези кылынмаанындан ол черлер ам ажылын түр соксадыр ужурга таваржып турар.

Контораның ажылында бо четпестерниң кол чылдагааны ында ажылдарны шын организастап чорутпайн турарында.

СЭКП Бай-Тайга райкому болгаш райküüском ол контораның ажылын сула контрольдап турарын демдеглээри чугула.

Тудуг ажылдарында четпестерни шиитпирлиг чайладырынче угланган боттуг хемчеглерни алыр ейу келген.

Д. МИЖИТ.

Техник Чимба

Моңгуш Чымба мал тарып бооздырының аргазынга 1958 чылда-ла өөренип алган, Сут-Хөл районнуң «Ишкин» колхозунга ол-ла чылда ажылдап кирген. Моңгуш 1959 чылда колхозтуң 1800 хоюн тарып бооздаткан. Ооң түнели багай әвес болган.

Бо чылын 60 инекти, ам күзүн 1000 ажыг хойну ол тарып бооздаткан. Шаор малды тарып бооздырының планы 2800 баш. Чогуур хуусаада тарып бооздылганы доозар дээш ук ажылды ол үргүлчүлеп турар. Техник Чымба ирт кадарчызы кырган адазының кыштаанын кажааларын септежип берген.

М. ОЧУР.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Тудугжулар чаа өөредилге чылында

Бистиң чуртувуста улус ажылагыйының бүгү-ле адырларында техниканы калбаа-биле ажыглап турар. Хөй күш үнер аар ажылдарны механизаттарында бүдүрүлге коллективтинде, транспорт, тудуг организацияларында ажылчыннарның ниити билиглерин болгаш тускай мергежилдерин соксаал чок бедидери ол черлерде партия, профовилел болгаш комсомол организацияларының чугула сорулгазы.

Бо талазы-биле әвзәш әвес ажылдар «Коммунтудуг» септелге-тудуг өөредилинде чоруттунган. Кежәәки школаларда болгаш өске-даа өөредилге черлеринде өөренип турар ажылчыннарның саны ол коллективте әрткен чылдаазынга деннәәрге барык беш катап өскен.

Тудугжуларның чамдык бригадаларының кежигүннери шупту мөөңү-биле өөренип әгеләәни кончуг өөрүнчүг факт болуп турар. Чижә, Мария Зубареванның бригадазында аныяк тудугжу кыстар шупту ажылчын аныяктарның кежәәки школазында өөренип турарлар, а оларның бирәәзи Л. Лабецкая тудуг техникумунда саочно өөренип турар. Зубареванның бригадазының ажылдап турар объектилеринде кезәәде арыг-силиг, күүсеткен ажылының шынары бедик. Оларны хөй-ниитиниң черлеринге-даа, өг-бүлелеринге-даа көөрге үргүлчү культурлуг, чарашкыр кеттинин алган чоруур, боттарының аразында быжыг найыралдыглар.

Мария Зубареванның бригадазы-биле кожа ажылдап турар Е. Чупракованың бригадазын ап көөрге байдал сыр өске болуп турар. Оларның ажылдап турар черлери хирлиг, боктуг. Ажылдап әгеләәрде олар мурнундан бәәр-ле чыглып, овааланы берген бокту шымдай чайладып әгеләәрлер, а даартазында келгеш ол-ла бокту база катап чаа черже көжүрерлер. Барык хүн бүрүде мынчап кәәрге ажылга-даа шаптыктыг. Ол бригаданың кежигүннериниң ажылчын хептерин көөрге дыка-ла хевир чок: аныяк кыстар бүгү боду малгаш, довурак, чугай апарган турар. Чупракова бригадазы-биле Зубареванның бригадазы барык чаңгыс аай ажылдарны күүседип турар, хирезинде байдалдар сыр өске болуп турары чиктиг. Чупракованың бригадазындан кежәәки школаларда өөренип турар кижилер чок болуп, олар өөрүндеп культура деннелинин талазы-биле чыдып каап турар.

«Коммунтудуг» әргелелинде чоокта чаа культура школазы ажыттынган. Ында коллективтен 60 кижи өөренип әгеләән, оларның 54-түү ажылчыннар болуп турар. Ол ышкаш СӘКП хооркомунуң чанында әкономика школазында «Коммунтудуг» әргелелдиң барык шупту прорабтары болгаш бригадирлери өөренип турар. Оларның аразында бүдүрүлге мурнакчылары, сураглыг бригадирлер И. Иванова болгаш В. Манаков база бар.

Чуртту дәәди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарда коллективтен 21 кижи өөренип турар. Оларның иштинден 5 кижи инженер-техниктиг ажылдакчылар, а арткандары ажылчыннар болуп турар. Моон алгаш көөрге боттарының ниити билиглерин бедидериниң болгаш техниктиг тускай мергежилдерни чедип алырының чугулазын тудугжулар бедик үнелеп турары билдингир.

«Коммунтудуг» әргелелдиң коллективинден бо чылын янзы-бүрү өөредилге черлеринде өөренип турарларның саны 150 ажыг кижи четкен. Ынчалза-даа ажылчыннарның хөй кезии ам-даа өөредилгеже хаара туттунмаанын демдегләәри чугула. Әргелелде партия, профовилел болгаш комсомол организациялары политиктиг кижизидилге ажылдарынче сула кичәәнгей салып турар. Ынчангаш чамдык тудуг объектилеринде, цехтерде болгаш дузалаар ажыл-агыйларда күш-ажылдың сагылга-чурумун каржызы-биле үреп турар таварылгалар әвәәш әвес. Чижә, чазаныкчылар цегинде бригадир коммунист В. Ермаков боду кайда-даа өөренмейн турар, бодунуң ажылчыннарының ортузунга культура-массалыг ажылдарны чорудуп шыдавайн келген. Ынчангаш ол бригадада чурум кончуг кошкак, ажылга әзирик келгиләәр таварылгалар ында чамдык ажылчыннарның талазындан болгулаан.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чоннуң культура-ажыдыралын улам сайзырадырынче улуг кичәәнгейни салып турар. Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны кызырган шактыг ажыл хүнүнче шилчиткени ол сагыш-салыышкыннарның бир кол херечизи. Биске ам өөренирингe, культурлуг дыштанылганы әрттирип, кинолар, концерттер коөрүнге, номнар номчуурунга шак-үе четчир.

Коммунистиг әзу-биле ажылдаары, чуртаары болгаш өөренири—амгы үеде кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүләәлгези.

В. МИРОШНИКОВ.

Коммунистер мурнуку одуругда

— СӘКП-ниң XXI съездизинин болгаш партия Төп Комитединин июль Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дәәш демиселдиң мурнуку одуруунда коммунистер чоруп турар — деп, даг экспедициязының автобаазазында партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга парторг эш Козин илеткәән. Коллективке күш-ажылдың сагылга-чуруму әрткен чылын әң чавыс деңнелге турган. Күш-ажылдың чурумун быжыглаар дәәш партия организациязы шиитпирлиг демиселди чоруткан, ажылчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирген.

Автобаазаның коллективи ам хоорайда мурнакчы автоажыл-агыйларның бирәәзи болган. Техниктиг депшилгениң айтырыгларын шиитпирләәр херекке коммунистер шиитпирлиг рольду ойнаан. Автобаазаның септелге мастерскаязында күүчүлүг компрессорну, хоюглаар станокту, әәриилдер белеткәәр приборну тургузуп, ажыглалга киирген. Септелге ажылдарын механизастаар талазы-биле боттандырган бо бүгү хемчегленниң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 20 хуу бедәән, боттүнени чиигеткен, 45 муң рубльдин камналгазын автобаазага берген.

Коммунистер бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниитиниң амыдыралынга мурнакчы үлегерин көргүзүп, чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дәәш шудургу ажылдап турарлар. Чижә, ажылчын коммунист эш Заблотский хүн бүрүде нормазын 140 хуудан өрү күүседип, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп турар. Коммунистиг күш-ажыл бригадаларының бригадирлери эштер Неумывальченко, Фолинка, ажылчыннар эштер Пилинчук, Кравцова ышкаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, мурнакчы үлегерин кежигүн әвес ажылчын массаларга көргүзүп турар коммунистер коллективте көвүдәән.

Чоланчылар, ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты партия организациязы калбартып, ону хүн бүрүде тодаргай удуртуп келген. Чеди чыл планының ийнги чылынын онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дәәш автобаазаның коллективи облпотребсоюзтуң АТК-зының коллективин социалистиг чарышка кыйгырган. Чарыштың түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Бо чылдың тос айларында планын коллектив 136 хуу күүседип, 25 тонна бензинни камнап ап, бедик көргүзүглүг болган.

Т. ВАНИН.

Илерээн четпестерни чайладыр

Колхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң ролюнуң бедәәнин Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг көдәә ажылагый артелинде партия әге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы демдегләән. Колхоз бүдүрүлгезиниң шиитпирлиг участоктарынга коммунистерниң күжүн партбюро таарыштыр тургускан. Чижә, малда 13, тудугда 12, хову ажылында 9 коммунистерни быжыглаан. Оларның хөй нурузу боттарының мурнакчы үлегерин колхозчу массаларга көргүзүп, шалыпчы ажылдап турар.

Артель бүдүрүлгезиниң чугула айтырыгларын партия хуралдарынга болгаш партбюрога тургузуп, ферма әргелекчилериниң, бригадирлериниң илеткелдерин ап келген. Көдәә ажылагыйда мурнакчы дуржулганы нептередиринче кичәәнгейни партбюро күштелдирген. Ол сорулга-биле хойжу эш Шактар-оолдуң илеткелин коммунистерниң хуралынга чугаалашкан. Бодунуң байлак дуржулгазын ол хуралга мурнакчы хойжу илеткеп берген.

Колхоз бо чылын тараан 3445 га тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 9 центнер дүжүттү алган. Ындыг болза-даа, колхоз тараа культураларындан оон хөй дүжүттү ап болур турган. № 1 хову бригадазында (бригадири эш Дыдый-оол) тараа культураларының га бүрүзүнүң чидирии 4 центнер чедип турган. Мал ажылында улуг четпестерниң барын коммунистер илереткен. Инек болгаш өшкү малдың чаш төлүнүң чидирии бо чылын улуг болган. Мал ажылының продуктулуг чоруу ам-даа чавыс. Мал ажылын хөгжүдер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле партбюро, оон секретары эш Балчый-оол перспективтиг айтырыгларны көдүрбейн келген.

Чамдык коммунистер, чижә, эштер Ортун-оол, Очур-оол, Дамбаа, Дыдый-оол, Дугар-оол олар арагалап, хөй-ниитиниң чурумун үреп, ажылга харысалга чок чорукту болдуруп турда, партбюронуң, оон секретары эш Балчий-ооллуң талазындан ол коммунистерниң партийжи әвес үүлгедиинге хамаарыштыр шиитпирлиг хемчәән албаан. Коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга илерәән четпестерни чайладырынче, оларның киирген саналдарын амыдыралга боттандырарынче утланган шиитпирни хурал хүләәп алгаш, партбюронуң чаа составын соңгаан.

М. АСПАН-ООЛ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ЧЕДИ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

КӨДӘӘ СОВЕТТИҢ ДЕПУТАДЫ

Даштындан көөрге кижи ортузу безин четпәән, долбанныг хүрең чаактарлыг, чолдаксымар дурт-сынныг, әрес-омак шырайлыг кыс колхозчуларның мурнунга үнүп келген.

— Силер бистиң депутадывыс болгай силер, ынчангаш мындыг чагыывыс бар ийин: бистин хамаржып турарывыс бо соңгулда округунуң кудумчузунда электри кииртинмәән болгаш радио чок-тур, ол дугайында хемчегден ап көрүнер.

Бай-Тайга районнуң Бай-Тал көдәә Советинин депутады, ында хереәженнер советинин даргазы Хертек Белек бодунуң соңгукчуларының мурнунга отчёдун берип турганы ол. Соңгуп алган депутадынга оларның бир чагыы ындыг болган.

Депутат Хертек бо көдәә Советке барык-ла чеди чыл чедир чоннуң айбычызы хүләәлгезин күүседип, ажылдап келген. Бо аразында ол бодунуң бот идепкейи, күзел-соруу-биле соңгукчуларның идегелин чаалап ап шыдаан. Бо удаада электри чырыын болгаш радио точкаларын демги округтуң девискәәринде бажыннарга киирер талазы-биле ажылды ай-даа четпәәнде кылдыртган.

Колхозтуң хүн бүрүдеги ажылхерәәнге оон киржилгезин байталчылар база-ла әки деп санап келген. Колхозчу араттарның культурлуг амыдырал-чуртталгазын әкижидер дугайында СӘКП обкомунуң бешки Пленумунуң доктаалын Хертек Белек каш удаа таныштырып келген. Суурнуң бажыңнарын херимнәәринин ажылы ам колдуунда доозулган. Чүгле бо чылын безин 1500 ыышты колхозчулар немей тарып олурткан. Хертек колхозта мал әмнелгезинин биче фельдшери болуп ажылдап турар. Оон идепкейлиг киржилгези-биле колхозтун 41 кодан хоюн өй-шаанда чуп, әмнеп, малдың янзы-бүрү аарыгларынга удур профилактиктиг хемчегленни бо чылын ап чоруткан. Бодунуң билиг-мергежилин көргүзүп турган, 13 колхозчу хереәженнерни хлеб быжырарынга өөредип каан.

Хертек Белек — мурнакчы агитаторларның бирәәзи. Каладаа—фермаларга, хову турлагларынга, улустуң мөөңү-биле чыылган черлеринге аныяк агитаторнуң үнү бо-ла дыңналып кәәр. Бо чайын янзы-бүрү талаларга чеди лекцияларны номчаан, колхозчуларның бажыңнарын кезип чоралаш хөй-хөй беседаларны кылып берген. Ам көдәә Советтиң ажылында бир кол черни—Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XV-ки сессиязының ажылының чоруп турарын таныштырары әәлеп турар. Бо хүнерде Хертек Белек агитатор хүләәлгезин күүседип, ол сессияның чорудулгазын колхозчуларга таныштырып берип турар.

Көдәә Совет, оон бүгү соңгукчулары ону эки таныырлар, оон ажылын үнеләәрлер. Чүгле дәәрге оларның айбычызы аныяк депутат Хертек кала-даа чоранда, кым-биле-даа ужурашканда хүләәнин алганы ажыл хүләәлгезинин дугайын сүмележир, ол дәәш чүткүлүн көргүзүп чоруур. Ынчангаш ол—чеди чылдың мурнакчы кижилериниң бирәәзи.

В. САГДЫ.

ШӨЦГҮН-ТАЙГАНЫҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

Малчыннар ортузунга ажылды күштелдирер

Бай-Тайга районнуң Каргы көдәә Советинин сессияларынга малдың чайгы одарларга семиртилгезин болгаш мал чеминиң белеткелиниң чоруп турарын каш удаа чугаалажып көрүп турган. Анаа хүләәп алган шиитпирлерни көдәә Советтиң депутаттары чон ортузунга тарадып, черге чогуур хемчегленни алырынга дузалап келген.

Мугур-Аксында библиотека әргелекчизи, көдәә Советтиң депутады эш Саая Самбуу бодунуң соңгукчуларынга 6—7 хонгаш-ла барып, агитация ажылын чорудуп турар. Ол, көдәә Советтиң шиитпирлерин малчыннарга тайылбырлап, тус-тус кижилерге боттуг сүмелерни каш удаа берген. Эш Самбууну чон хүндүлеп, оон сөзүн үнелеп турарының ужурудаа ында.

Тоолайлыга көдәә Советтиң депутады эш Өскен Очур малчыннар-биле әки харылзажып, оларга лекция, беседаларны үргүлчү кылып берип турар. Депутат бо чылын бөлүк малчыннарны әвилелдеп алгаш, 60 тонна сигенни кезип белеткәән. Көдәә Советтиң депутады эш Дыртыына Биче-оол кадарган хоюнуң чаш төлүн бүрүн камгалап ап, мал кыштагладыышкынынга белеткелди эки чорудуп, 7 тонна сигенни белеткәәш, хойжуларга бодунуң үлегерин көргүзүп турар.

Ынчалза-даа бистиң көдәә Советтиң малчыннар ортузунга ажылы ам-даа четпес организастаттынган. Бистиң чамдык депутаттарывыс боттарының соңгукчуларын четче кезивейн, ырак кадыр-берт черлерде малчыннарга четпейн турар. Оон ужурундан мал кыштагладыышкынынга белеткел улуг четпестерлиг чоруттунган. Каргыда, Тоолайлыгда, Шегетейлерде болгаш Мөгөн-Бүренде хөй мал кажаалары багай септеттинген, кыштаглаашкынга ам-даа белен әвес бооп турар. Бо дәәрге бистиң чамдык депутаттарывыс кошкак ажылдап турарын көргүскен бүүрелдиг барымдаа-дыр.

Каргы көдәә Советтиң депутаттарының малчыннар-биле ажылында өске-даа четпестер чок деп болбас. Депутат бүрүү хамаарышкан округунда болгаш кожаларында ажылагыйының байдалын үргүлчү көрүп, четпестерни чок кылырының әвин, аргазын бодап тып, база чон ортузунга эки ажылдап билир депутат эштерге деңнежир ужурлуг.

Т. ДОЛУМА,
Бай-Тайга районнуң Каргы көдәә Советинин даргазы.

Сарлык фермазында

Каргы хемниң Кускуннуг-Ой деп черде сарлык фермазында 96 саар сарлык бар. Ам үеде чер одары баксырап, оът-сиген кадып, сарлык сүү тыртыла берген-даа болза, саанчылар саар сарлык бүрүзүнден 2 литр ажыг сүттү саап ап турарлар.

Эш Доңгак Анчимаа ол фермага 4 чыл ажылдап, чыл бүрүде бодунга быжыглаан 12 сарлыктың бызааларын менди камгалап ап келген. Саанчы амгы үеде ол сарлыктарындан хүнде 20—23 литр сүттү саап ап турар. Әләән улгады берген колхозчу Хертек Деңзиваа база 2 чыл ажыг ажылдап, карак-кызыл күш-ажылы-биле аныяктарга үлегерин көргүзүп турар.

Бо чылын фермага 7 дугаар класс дооскан 3 уруг ажылдап кирген. Оларның аразындан комсомолчу Салчак Бора сарлык саар ажылга мергежип, бо хүннерде бодунга быжыглаан сарлыктарындан сүт саалдазын кудулаттайн турар. Ол аныяк кыс сарлыктарның эмиглерин саар мурнуу чарында арыг аржыыл-биле аштап арыглап, фермада арыг-шевер чоруктун әгелекчизи апарган.

Оон ыңай комсомолчу Хертек Тана база кызымаккай ажылдап, сарлык бүрүзүнден болдунар-ла хөй сүттү алырының аргаларын өөренип, дуржулгалыг саанчыларның сүмелерин ажыглап турар. Чоокта чаа ол аныяк кыс база 10 саар сарлык хүләәп алгаш, тускай ажылдап әгелей берген.

Сарлык сүдүнүң тыртылып соглу бәәр өйүн ам-даа узамдыктырар дәәш, аныяк кадарчылар Хертек Каң-оол, Доңгак Серен сарлыктарны оттуг-суглуг черлерже ырадыр кадарып турар. Ынчангаш ол фермада сарлыктың байдалы әләән хүр. Оон ынай сарлык бызааларын менди камгалап алыр херекке саанчылар багай әвес түңнелдиг болган. Бо чылын төрәән 96 бызааның чүгле ийнзи когараан, өскелери кадыкшыырак доруккан.

А. ДАРЖАА.

Школачылар дузалажыр

Мугур-Аксы сес чыл школазының әләәди өөреникчилери башкыларыбиле кады төрәән колхозунга идепкейлиг дузалажып келген. Часкы үеде олар суурдан 6—8 км ырак кыштагларга чедип, малчыннарга солун, сеткүүлдер номчуп берип турган. Олар 14 кажааларның көржүнин хоорган. Анаа өөреникчилерден Хүлер-оол, Каң-оол, Чечек, башкылардан Молдурга, Дарыш, Анай-оол эки ажылдаан.

Чайгы үеде әләән хөй өөреникчилер мал кадарып, бети дизе 30—40 күш-хүннерин ажылдап алган. Сески классчы Чыжыр-оол мал чемин белеткәәр ажылга кончуг эки киржип, адазының 9 тонна сигенин кышка удур кезип белеткеп алырынга дузалаан. Әләән каш уруглар, ооллар хөй кыргылдазынга ажылдап турган.

Өөредилге әгеләән сәәлүнде-даа өөреникчилер төрәән колхозунга дузалажырын үргүлчүлеп, суббота, воскресенье санында колхозтуң 128 га черде көк сулазын ажаап алырынга киришкен. Сентябрьниң сәәлгү воскресеньезинде өөреникчилер болгаш башкылар 2,5 га черниң көк сулазын чулуп хөпәәннәән.

Г. САЛГАНОВА,
Мугур-Аксы 8 чыл школазының өөредилге әргелекчизи.

АНЫЯК РАДИСТ

Мугур-Аксының аэропортунуң радизи Иван Макшаков ам бир чыл ажылдап турар. Ол аныяк оол Совет Армияның хүрәәлениинге тургаш, харылзаа хөрәән кончуг сонуургап, радистер курузун эки өөренип дооскан.

Иван бодунуң күзели-биле үш чылда ыраккы Соңгу чүкке—порт-Диксонга болгаш Порт-Игаркага ажылдап чораан. Ам ол оол Мөңгүн-Тайга сынында карак-кызыл ажылдап, ырак черлерде чуртталып турар әрес ишчи малчыннарга дузалап турумчуур деп бодап алган.

Малчыннар ортузунга ажылды күштелдирер

Бай-Тайга районнуң Каргы көдәә Советинин сессияларынга малдың чайгы одарларга семиртилгезин болгаш мал чеминиң белеткелиниң чоруп турарын каш удаа чугаалажып көрүп турган. Анаа хүләәп алган шиитпирлерни көдәә Советтиң депутаттары чон ортузунга тарадып, черге чогуур хемчегленни алырынга дузалап келген.

Мугур-Аксында библиотека әргелекчизи, көдәә Советтиң депутады эш Саая Самбуу бодунуң соңгукчуларынга 6—7 хонгаш-ла барып, агитация ажылын чорудуп турар. Ол, көдәә Советтиң шиитпирлерин малчыннарга тайылбырлап, тус-тус кижилерге боттуг сүмелерни каш удаа берген. Эш Самбууну чон хүндүлеп, оон сөзүн үнелеп турарының ужурудаа ында.

Тоолайлыга көдәә Советтиң депутады эш Өскен Очур малчыннар-биле әки харылзажып, оларга лекция, беседаларны үргүлчү кылып берип турар. Депутат бо чылын бөлүк малчыннарны әвилелдеп алгаш, 60 тонна сигенни кезип белеткәән. Көдәә Советтиң депутады эш Дыртыына Биче-оол кадарган хоюнуң чаш төлүн бүрүн камгалап ап, мал кыштагладыышкынынга белеткелди эки чорудуп, 7 тонна сигенни белеткәәш, хойжуларга бодунуң үлегерин көргүзүп турар.

Ынчалза-даа бистиң көдәә Советтиң малчыннар ортузунга ажылы ам-даа четпес организастаттынган. Бистиң чамдык депутаттарывыс боттарының соңгукчуларын четче кезивейн, ырак кадыр-берт черлерде малчыннарга четпейн турар. Оон ужурундан мал кыштагладыышкынынга белеткел улуг четпестерлиг чоруттунган. Каргыда, Тоолайлыгда, Шегетейлерде болгаш Мөгөн-Бүренде хөй мал кажаалары багай септеттинген, кыштаглаашкынга ам-даа белен әвес бооп турар. Бо дәәрге бистиң чамдык депутаттарывыс кошкак ажылдап турарын көргүскен бүүрелдиг барымдаа-дыр.

Каргы көдәә Советтиң депутаттарының малчыннар-биле ажылында өске-даа четпестер чок деп болбас. Депутат бүрүү хамаарышкан округунда болгаш кожаларында ажылагыйының байдалын үргүлчү көрүп, четпестерни чок кылырының әвин, аргазын бодап тып, база чон ортузунга эки ажылдап билир депутат эштерге деңнежир ужурлуг.

Т. ДОЛУМА,
Бай-Тайга районнуң Каргы көдәә Советинин даргазы.

Бай-Тайга районнуң Мөңгүн-Тайгада малчыннарынче почтаны самолёт-биле чедирип турар. Чамдык хүннерде чаа үнген солун ийи-үш хонгаш ырак даг-сыннарда чагыкчыларга чеде бәәр.

Чурукта: области мал чеминиң белеткелиниң чоруп турарының дугайында «Шын» солунда медәәни мурнакчы хойжу С. Доржу кадайынга таныштырып турары.

Сөзү болгаш фотозу **А. Даржааныы.**

ХОЙЖУЛАР ЧУГААЛАП ТУР

(Х. ХУНАН-КАРА: Белеткелди частан әгеләәр)

Келир кыш кандыг-даа дошкун болур болза, меңәә коргунчуг әвес. Чүге дәәрге, мен хой кыштадыр кыштаамны бүрүн дерип, оон ырак әвес черде 9 тонна сигенни белеткеп алган мен. Кыш айыылы бергедей бәәр таварылгада ажыглаары-биле ам база бир курлавыр кыштагны дерип әгеледим, удавас доозуп алыр мен.

Мен Ооранта хой кыштадыр кыштаамны частан әгелеп белеткеп әгеләән мен. Чазагже көжер мурнуу чарында улуг хой кажаазының иштинде хураган кажаазын бузуп чыгаш, кажаа иштин коптарып, арыглап аштаан мен.

Кыштаамны, кажааларымны чайын база кәәп көрүп каап турар мен. Малга дөжәәр өдекти хүн карааңга курдадыр, кажааның иштинче чаъс дамдылап кирбейн турар бе деп хынап көөр, дәәвиирин довурак-биле кылыннадыр базырар—чүү кылбас дәәр боор. Кезин, белеткеп алган сигенин-даа идегелдиг черге шыгжап кадагалаар болгай.

Күскү үеде кылыр ажыл әвәәш арткан тудум-на кыштагны катап-катап көрүп, сагышка чедир септеп алыр аргалар хөй турар боор чүве. Малга дөжәәр өдекти аяс, чылыг хүннерде болуп ап турар мен. Ынчан өдек эки шынарлыг, үлдүргей сарыг болур. Чогуур өйүн әрттирилтерге, өдек безин «сайланчак» багай апаар болгай.

Сөөлгү хүннерде кажааны сыскып доозуп алдым. Кышкы үеде кажаа мунгашталдыр доңуп, хой бузурнугуп турар апаар чүве, ынчангаш бо чылын кажаамда арыг агаар кирер вентиляция кылып алган мен.

С. ДОРЖУ: Мал чемин чөп ажыглаар

«Малчын» колхозтуң малчыннары чыл бүрүде әвәәш әвес сигенни Каргы бажының шөлдериниң белеткеп ап турар. Ону кадарчыларның кыштагларының чоок-кавызынга бөлүп сараттан алгаш, идегелдиг кадагалап болур арга бар. Ындыг турбуже чыл санында-ла бир черге сиген чедишпейн турда, өске черде сиген чедир ажыглаттынмайн баар чорук чаңчыл болган.

Кышкы үеде чоруттунмас черлерге белеткеп каан сигенни хар дүй хөртүктеп кааптар-даа таварылгалар турган. Әрткен кыжын сиген чедишпес апаарга, өске районнардан сигеннеп турган бис. Баш удур чогуур хемчегленни албас болза, база катап ындыг чаржынчыг байдалга таварышпас дәәр барымдаа чок.

Бо чылын кышка удур мал чеминиң белеткели кошкак организастаттынган. Ооң түңнелинде белеткеп алган сиген аңгы-аңгы черлерде тоолыдаргай, ооң чогум чеже хире бооп турары база орта билдинмес. Оон ыңай хөй сараттар кажаалаттынмаан, оларны амдан әгелеп мал төтчегленп чий берген.

Ам Мөңгүн-Тайгада чылдың байдалы берге, кышкы үе кандыг болурун кым-даа билбес. А мал чеминиң төтчеглеттинин турары хараааңчыг. Бо байдалды колхоз баштаар черинге чугаалажып көргеш, Каргы унунда кыштагларның төвү болур Төжектиг-Өдекке хамык сигенни бөлер болза эки. База анаа тускай таныылды тургускаш, хойжуларга сигенни учёт әзугаар бәәр болза, ам мал чеми чөп ажыглаттынар, малды хүр кыштадырының магадылалы тургустунар.

ТУДУГ АЖЫЛЫ БАГАЙ

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң Мөгөн-Бүренде ниити тудуг бригадазы бар. Ол бригада ам дыка хөй чылдарда ажылдап келген, а херек кырында кылып каан ажылы әвәәш, шынары куду. Әләән үр үеде балды тудуп эриге берген әрлер-даа, ажылдың уун ам-даа билбәән кончуг аныяк ооллар-даа орта ажыл кылбас, курортта дыштанып турар чүве дег, ала-чайны өттүр шөләән базып чайлаан.

Кыштагларны солуур дәәш колхозтуң бүдүн кажааларын бускаш, чер-черде чашканнап каан чыткылаар. Мугур-Шегетейде болгаш Дөргүн-Ужунда 12—12 курлуг ийи улуг кажаалы түткандан бәәр бүдүн чартык чыл ашкан. Ол кажаалар ажыглаттынмас, чүге дәәрге кыжын хар дүй хөртүктеп кааптар, часкы үеде база чазаглаар арга чок бооп турар.

Ниити тудуг бригадазы малчыннарны бажыңнар-биле хандырар даалганы көңгүс күүсеткейн турар. Кыштагларда туткан бажыңнар кур ханазындан өрү бедивес, дәәвиири-даа, әжии-даа чок, шалазы-даа көзүлбес байдалдыг.

Мөгөн-Бүренде әрги чунар бажыңы бар. Ону септәәр дәәнден бәәр 2 чыл ашкан, а чунар бажың ам-даа чамдыя берген турбушаан. Көдәә клуб септелге чок, 18 чыл бурунгаар туткан хевәәрле ирип буступ бар чыдар. Ынчангаш малчыннарның культурлуг амыдыралы хандыртынмайн турар.

Тудуг ажылын әкижидер дугайында негелделерни каш удаа киирген. Соңгукчулар боттарының депутаттарынга-даа чагыгларын берип келген. «Малчын» колхозтуң оралакчы даргазы эш Өктек-оол Мөгөн-Бүренге келгеш, тодаргай хемчеглер алырының орнунга тудуг бригадири эш Чымба биле кады аалдар кезип, арагалап чоруп-чоруп кандыг-даа түңнел чок чоруй барган.

Мөгөн-Бүренде тудуг ажылын әкижидерин чөп дыка манап келди. Ам чежеге чедир манаары билдинмес.

У. КАРА-ООЛ,
Х. КУСКУН-ООЛ.

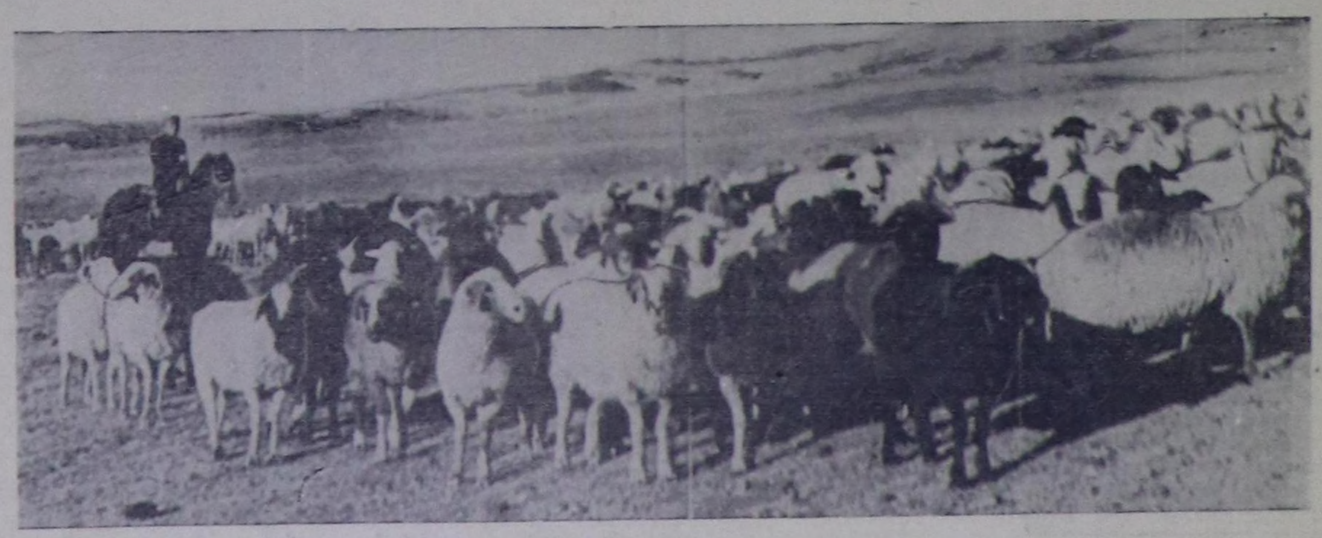

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң мурнакчы малчыны эш ганны менди алган, хойларын эки одарлыг чайлагларга семирти кадарган руттүнген хураганнар боттарының иелери-биле деңнежир чыгай берген.

Чурукта: хойжу Х. Хунан-Кара кадарган хойларын одарладып чорууру.

Х. Хунан-Кара бодунуң кадарып турары 248 төрүүр хоюндан 264 хураболгаш кышка удур эки белеткенген. Оон хойларында бо чылын чаа төрү-

Сөзү болгаш фотозу **А. Даржааныы.**

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ XV СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК, октябрь 11. (СЭТА). Октябрь 11-де Нью-Йорктуу-биле 15 шак 26 минута (Москваныы-биле 22 шак 26 минута) турда Кол Ассамблеяның хүндүскү пленарлыг хуралы эгелээн болгаш аңаа XV сессияның хүн айтырыынга кирген түүлдериң чурумун чугаалажып көөр ужурлуг турган. Резолюцияның совет төлевилелиң көрдүрери-биле Ассамблеяга киирген, чепсегленишкинни дүжүрер дугайында айтырыгны Кол комитеттиң сүмелээнин ёзугаар Политиктиг комитетке эвес, а Ассамблеяның пленарлыг хуралдарынга чугаалажып көөрү ол төлевилелде саналдан турар. Моон-биле холбаштыр дарга совет төлээлериң баштыңы Н. С. Хрущевка сөс берген. Олурушканнарның адыш часкаашкыны-биле Н. С. Хрущев Кол Ассамблеяның индиринге үнүп келген.

Совет төлээлериң баштыңы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтүң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш изиг аңгы-таныжылыг-биле тайылбырлап болур.

Чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээр херекке КНО-нуң кежигүнери чурттарның күженнишкиннериниң ниити шугумун пленарлыг хурал түүнде артык чедишкинниг айтып болур ийик деп, Украин ССР-ниң даштыкы херектер министри Л. Ф. Паламарчук демдеглээн.

Польша Улус Республиказының төлээлекчизи даштыкы херектер министри А. Рапацкийниң медеглээни болза, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыгны КНО-нуң дээди чадазы—Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралынга чугаалажып көөр ужурлуг.

Чепсегленишкинни дүжүрер дугайында айтырыгны Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралынга чугаалажып көөрүнге улур Каттышкан Штаттарның дадагалаашкыннарының бүрүн барымдаа чогун Белоруусс ССР-ниң төлээлериниң баштыңы К. Т. Мазуров көргүскен. Саналының ортузунда Канаданың төлээлекчизи Ритчи чүве чугаалаан. Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле «шыңгыы» чугаалажыышкыннарны чорударынга беленишиң дугайын чулчуруп турган хирезинделе Ритчи АКШ-тың ыйыышкыны-биле Кол комитеттиң хүлээп алган сүмезин—Кол Ассамблеяның хүн айтырыынга Совет Эвилелиниң инициативазын ёзугаар чепсегленишкинни дүжүрер дугайында киирген түүлү Политиктиг комитетке чугаалажып көөр кылдыр шилчидерин деткээн.

Чехословакияның даштыкы херектер министри Вацлав Давид санал бергеш, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыгны Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралынга чугаалажып көөрүн чехословак төлээлер негеп турар деп айыткан. Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Кол Ассамблеяның онза сессиязын келир чылдың март—апрельде чыылдырар дугайында Н. С. Хрущевтүң мырыңай чаа идип үндүрген саналын база деткип турар бис.

Болгарияның Улус Республиказының даштыкы херектер министри Луканов чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыгны Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралынга көөр дугайында Совет Эвилелиниң саналын шиитпирлиг деткээн.

Ассамблея чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниче орукту салыр дээрзинге идегелин Гананың төлээзи илереткен. Ынчалзажок бо айтырыгны кая чугаалажып көөрү Ганага хамаан чок деп ол медеглээн, чүге дээрге, оон сөзү-биле алырга кол-ла чүве—чугаалажышкынның түннели болуп турар.

Венгр Улус Республиказының төлээзи Э. Шихтиң медеглээни болза, Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралынга чепсегленишкинни дүжүрер дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнден ойталаар дээр чамдык төлээлериң түүкүлүн хөй-ниитиниң санал-оналындан чүгле коргуп турары-биле, боттарының туружун тайбыңны негеп турар улустардан чажырарын оралдажып турар чоруктуг-биле тайылбырлап болур.

Чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээр херекке КНО-нуң кежигүнери чурттарның күженнишкиннериниң ниити шугумун пленарлыг хурал түүнде артык чедишкинниг айтып болур ийик деп, Украин ССР-ниң даштыкы херектер министри Л. Ф. Паламарчук демдеглээн.

Польша Улус Республиказының төлээлекчизи даштыкы херектер министри А. Рапацкийниң медеглээни болза